BANK INWESTYCYJNY
Departament
Ekonomiczny i Planowania

Warszawa, luty 1951 r.

Z A G A D N I E N I A I N W E S T Y C Y J N E

w ś w i e t l e

prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

Nr 2
Rok VI

S p i s r z e c z y:

Z.I.S Z K U N D I N
Kandydat nauk prawnych

O NATURZE PRAWNEJ RACHUNKU ROZLICZENIOWEGO[x]

Wśród instytucyj prawnych służących do regulowania stosunków kredytowych i rozliczeniowych w gospodarce socjalistycznej, jedno z pierwszych miejsc zajmuje umowa rachunku rozliczeniowego.

Podłoże tej instytucji stanowią wypowiedzi wielkich wodzów Lenina i Stalina, w sprawie znaczenia jedynego, największego z największych banku, jako ogólnopaństwowego aparatu ewidencji produkcji i podziału produktów, jako narzędzia regulowania życia gospodarczego; w sprawie obowiązku posiadania rachunków w banku przez wszystkie organizacje gospodarcze kraju; w sprawie konieczności koncentrowania w instytucjach kredytowych powstającej w kraju akumulacji oraz wykorzystania jej na potrzeby gospodarki narodowej, a przede wszystkim na potrzeby przemysłu; a wreszcie - w sprawie organizacji rozliczeń bezgotówkowych w uspołecznionym obrocie.[xx]

Rachunek rozliczeniowy, na którym - poza pewnymi wyjątkami - ewidencjonuje się wszelkie operacje pieniężne jego właściciela, zarówno w zakresie kredytu jak i rozliczeń, wyraża w skali poszczególnej organizacji gospodarczej jedność organizacyjną i prawną radzieckiego systemu stosunków kredytowo-rozliczeniowych, podobnie jak w skali całości gospodarki narodowej jedność ta znajduje swój wyraz w roli Banku Państwa ZSRR, który jest jedynym ośrodkiem kredytu krótkoterminowego i jedynym ośrodkiem kasowym kraju.

Umowa rachunku rozliczeniowego, jako samodzielna instytucja prawna powstała po przeprowadzeniu reformy kredytowej lat 1930-1931, która była wyrazem szybkiego rozwoju założeń socjalistycz-

---

x) "O juridiczeskoj prirodie rasczotnogo szczota", "Sowietskoje Gosudarstwo i Prawo" Nr 5/1950.

xx) Lenin, Dzieła, tom 25, str.307-308; t.26 str.82; t.27 str.132 J.Stalin. Dzieła, t.6, str.241; t.8 str.125-126; t.12, str. 330-331.

nych w gospodarce narodowej i wysokiego poziomu planowania, osiągniętego w wyniku wykonania pierwszego stalinowskiego planu pięcioletniego gospodarki narodowej.

Decydujące znaczenie dla ostatecznego ukształtowania tej umowy miała uchwała Rady Pracy i Obrony z dn.23 lipca 1931 r. o środkach obrotowych socjalistycznych organizacji gospodarczych[x]. Jak wiadomo, uchwała ta zlikwidowała jedną z największych wad praktyki wykonania reformy kredytowej w r.1930 - mianowicie dezindywidualizację własnych środków obrotowych organizacji gospodarczych i zatarcie różnic w warunkach korzystania ze środków własnych i pożyczonych. Celem ugruntowania zasad rozrachunku gospodarczego, przyspieszenia rotacji środków w produkcji i obiegu, zwiększenia zdolności manewrowania nimi przez organizacje gospodarcze i zainteresowania ich w wynikach finansowych swej pracy, przydzielono im w związku z tą uchwałą własne środki obrotowe, wystarczające do zaopatrzenia ich działalności wytwórczej w konieczne minimum zapasów surowców, opału, materiałów, półwyrobów, wyrobów gotowych i t.d. Ta sama uchwała zarządziła zlikwidowanie rachunków bieżących (kontokorentowych) organizacji gospodarczych w banku.[xx] Ustaliła ona, że wszelkie środki pieniężne organizacji gospodarczych, zarówno własne jak wypożyczone, trzymać należy na ich [illegible] rachunku w Banku Państwa, z którego to rachunku pokrywa się wszystkie ich wydatki i reguluje się wszystkie zobowiązania. Zadłużenie zaś organizacji gospodarczej wobec banku z tytułu kredytów terminowych wykazuje się na specjalnym rachunku pożyczek.

Jednakże chociaż rachunek rozliczeniowy jest w użyciu już niemal przez lat dwadzieścia, to jednak jego natura prawna prawie nie była dotychczas analizowana. Nie ma ani monografii, ani nawet artykułów, poświęconych analizie tej ważnej instytucji prawnej.

To zaś, co napisano o umowie rachunku rozliczeniowego w podręcznikach prawa cywilnego, jest zupełnie niewystarczające, a częściowo i mylne.

---

x) Patrz Zbiór Ustaw ZSRR, Nr 46, str.316.

xx) Rachunki bieżące organizacji gospodarczych w Banku Państwa zostały zlikwidowane z dniem 1 listopada 1931 r. (Zbiór ustaw ZSRR, r.1931 Nr 64, str.419.

Ustawodawstwo kredytowe i rozliczeniowe w gospodarce socjalistycznej wprowadza obowiązek dla organizacji socjalistycznych trzymania wszystkich ich środków pieniężnych na rachunkach bankowych. Taki tryb postępowania ma duże znaczenie dla gospodarki narodowej. Zapewnia on akumulowanie wszystkich wolnych środków w Banku Państwa i umożliwia planowe ich wykorzystanie na cele kredytów krótkoterminowych dla organizacji gospodarczych. Stwarza on podstawę do upowszechnienia obrachunków bezgotówkowych w gospodarce narodowej. Ułatwia bankowi pełnienie jego głównych funkcyj i zapobiega niekontrolowanemu pozaplanowemu wydatkowaniu środków.

Wykonanie przepisów o lokowaniu przez organizacje socjalistyczne swych środków na rachunkach bankowych przybiera następujące formy organizacyjno-prawne.

Każda organizacja socjalistyczna powinna mieć w banku rachunek rozliczeniowy lub bieżący.

Organizacje gospodarcze i przedsiębiorstwa mogą mieć tylko jeden rachunek rozliczeniowy. Posiadanie dwuch lub kilku takich rachunków dopuszczalne jest tylko w przypadkach, przewidzianych w rozporządzeniach rządu i w instrukcjach Banku Państwa ZSRR. Tak np. zarządy centralne i inne organy ministerstw, podlegające uchwale Centralnego Komitetu Wykonawczego i RKL ZSRR z dnia 15 lipca 1936 "O uprawnieniach w zakresie rozrachunku gospodarczego przysługujących zarządom centralnym przemysłowych komisariatów ludowych", otwierają następujące odrębne rachunki rozliczeniowe: do operacyj zaopatrzeniowych, do operacyj zbytu, do redystrybucji środków obrotowych i do innych czynności.x)

Kołchozy przemysłowe wykonujące w dużej skali operacje zaopatrzeniowe i dostawy, mogą posiadać prócz rachunków bieżących również rachunki rozliczeniowe.xx).

---

x) Zbiór ustaw ZSRR; r.1936,Nr 43, poz.361; patrz również zatwierdzoną przez RKL ZSRR instrukcję KLF ZSRR w przedmiocie zastosowania tej uchwały.

xx) Patrz uwagę 2 do art 6 Instrukcji Banku Państwa z dnia 2 kwietnia 1945 r.

Rachunki rozliczeniowe służą organizacjom gospodarczym tylko do rozliczeń z tytułu ich działalności eksploatacyjnej (podstawowej). Do czynności zaś, związanych z inwestycjami i remontem kapitalnym, organizacje otwierają odrębnie rachunek inwestycyj i rachunek specjalny remontu kapitalnego.

Rachunki rozliczeniowe i bieżące oraz rachunki z tytułu remontu kapitalnego otwiera się w Banku Państwa. W niektórych tylko przypadkach, przewidzianych w uchwałach rządu, otwiera się dla pewnych organizacji gospodarczych (na przykład budowlanych i montażowych) rachunki rozliczeniowe i rachunki remontu kapitalnego w bankach inwestycyjnych. Rachunki, związane z inwestycjami, otwiera się dla wszelkich organizacyj w bankach inwestycyjnych.

Odpowiednio do ogólnego trybu ustalenia stosunków gospodarczych pomiędzy organizacjami socjalistycznymi drogą zawierania umów[x], otwarcie rachunku rozliczeniowego następuje w drodze zawarcia umowy pomiędzy Bankiem Państwa a organizacją gospodarczą.

Celem zawarcia umowy klient zwraca się do banku z wnioskiem o otwarcie mu rachunku rozliczeniowego na warunkach, ustalonych w Instrukcji Banku Państwa, wymienionej wyżej. Do wniosku załączyć należy dokumenty, wskazane w instrukcji, stwierdzające m.in., że klient należy do kategorii organizacji, którym przysługuje prawo otwarcia rachunków rozliczeniowych. Po sprawdzeniu złożonych dokumentów otwiera się klientowi rachunek rozliczeniowy, na podstawie decyzji kierownika placówki bankowej, wyrażającej zgodę na jego otwarcie.

W ten sposób z inicjatywą zawarcia umowy rachunku rozliczeniowego występuje klient; jego ofertę stanowi wniosek o otwarcie rachunku, zawierający zobowiązanie do przestrzegania przepisów Instrukcji Banku Państwa. Aprobata kierownika placówki bankowej, zamieszczona na tym wniosku i zarejestrowanie otwartego klientowi rachunku stanowią przyjęcie przez bank

x) Patrz Zbiór ustaw ZSRR, r.1932, Nr 10, poz.109; Nr 18, poz. 166, dział III p.1; Zbiór rozporządzeń ZSRR 1949 r., Nr 9, poz.68.

złożonej oferty. Przepisy Instrukcji Banku Państwa uzyskują znaczenie warunków zawartej umowy.

Umowę rachunku rozliczeniowego, zawiera się na czas nieokreślony.

Tak więc umowa o rachunek rozliczeniowy - pod względem trybu jej zawierania - należy do grupy umów konsensualnych. Umowę tę uznaje się za zawartą od chwili zgody stron, wyrażonej we wskazanym wyżej trybie. Wpłacenie przez klienta sumy pieniężnej na rachunek rozliczeniowy jest wykonaniem zawartej umowy, nie zaś warunkiem uznania jej za zawartą. Tak samo brak salda na rachunku nie pociąga za sobą uznania umowy za wygasłą. Na podstawie wymienionej wyżej Instrukcji Banku Państwa bank zamyka rachunek rozliczeniowy, "jeżeli w ciągu trzech miesięcy nie było żadnych obrotów albo salda na rachunku" (art. 36), czyli jeżeli w ciągu tego terminu właściciel rachunku rozliczeniowego nie składał pieniędzy i nie przeprowadzał operacyj rozliczeniowych. Oczywiste jest, że podstawą zamknięcia rachunku rozliczeniowego jest w tym przypadku nie brak na nim środków, lecz długotrwałe nieprowadzenie przez właściciela rachunku czynności kredytowych i rozliczeniowych, co pociąga za sobą domniemanie faktycznego ustania funkcjonowania rozrachunku gospodarczego (o tych tranzakcjach będzie mowa niżej).

Zawarcie umowy rachunku rozliczeniowego jest obowiązkiem, ustalonym na mocy ustawy[x]. Ustawa określa również podmioty umowy, mianowicie z jednej strony Bank Państwa albo w przewidzianych ustawodawczo przypadkach bank specjalny (oddziały tych banków, funkcjonujące w siedzibie klienta), a z drugiej strony - każda socjalistyczna organizacja gospodarcza, jeżeli: a) funkcjonuje ona na zasadach rozrachunku gospodarczego, b) przydzielono jej środki obrotowe, c) sporządza samodzielny bilans, d) została wpisana do rejestru państwowego, (jeżeli podlega obowiązkowi takiej rejestracji). Dla kołchozów, prócz rybackich, nie otwiera się rachunków rozliczeniowych, lecz bieżące[xx].

---

x) Zbiór ust. w ZSRR, 1931 r., Nr 46, poz.316.

xx) Patrz Zbiór Ust. w ZSRR, 1931 r., Nr 46, poz.316.

Treść umowy rachunku rozliczeniowego ustalają przepisy Banku Państwa, które jak już zaznaczyliśmy, są jednocześnie warunkami umowy.

W tym samym trybie ustala się również treść niektórych innych umów radzieckiego prawa cywilnego, jak np. umów o dostawę, zawieranych na podstawie ogólnych warunków dostaw danych towarów. Umowy te również zawierają odesłanie do ogólnych warunków dostawy, które w ten sposób nabywają charakteru i znaczenia warunków umownych. Jednakże w samej treści umowy rachunku rozliczeniowego występują istotne odrębności prawne, właściwe tylko tej umowie.

W umowie rachunku rozliczeniowego organizacja gospodarcza zobowiązuje się do wpłacania na rachunek rozliczeniowy w banku wszystkich swych środków pieniężnych pochodzących z jej działalności eksploatacyjnej oraz do pokrywania z tego rachunku wszystkich swych wydatków i uiszczania z nich zobowiązań oraz do przestrzegania przy tym ustalonych przez bank warunków.

Oznacza to pod względem merytorycznym, że przez zawarcie umowy rachunku rozliczeniowego dana organizacja włącza się do planowo zorganizowanego systemu kredytowania i rozliczeń w gospodarce socjalistycznej, którego ośrodkiem jest Bank Państwa ZSRR.

Tak więc umowa rachunku rozliczeniowego jednocześnie jest również prawną formą akumulacji w Banku Państwa wolnych środków pieniężnych socjalistycznych organizacyj gospodarczych oraz narzędziem planowej organizacji stosunków rozliczeniowych w gospodarce socjalistycznej. Umowa ta koordynuje kierowniczą rolę w tej sprawie Banku Państwa, jako jedynego ośrodka rozliczeniowego w kraju, z opartą na zasadzie rozrachunku gospodarczego samodzielnością i inicjatywą przedsiębiorstw i organizacji gospodarczych.

Działalność organizacyj gospodarczych i banku w zakresie wykonania wymienionych zadań przebiega na podstawie umowy rachunku rozliczeniowego i przybiera formę prawną rozliczeniowych i innych pieniężnych umów. Umowa rachunku rozliczeniowego zobowiązuje jego właściciela do systematycznego przeprowadzania z bankiem takich czynności oraz do dokonywania czynności

rozliczeniowych z osobami trzecimi przy współudziale banku i pod jego kontrolą, a wreszcie do przeprowadzania tych czynności przez rachunek rozliczeniowy.

Umowa rachunku rozliczeniowego określa tylko charakter tych umów, lecz nie ich liczbę i nie ich treść konkretną. Umowami tymi są: a) bezterminowe wkłady pieniężne i b) różne umowy rozliczeniowe.

Bezterminowe wkłady pieniężne są umowami pomiędzy organizacją gospodarczą, a bankiem, na których mocy bank przyjmuje od organizacji gospodarczej (albo od osób trzecich na jej rachunek) pieniądze celem zaliczenia ich na jej rachunek rozliczeniowy, z zobowiązaniem, że zwróci mu je na każde żądanie.

Umowa rachunku rozliczeniowego nie zawiera zobowiązania organizacji gospodarczej do posiadania na rachunku określonej sumy pieniężnej na taką czy inną datę.

Bank nie limituje wysokości salda, posiadanego przez organizację gospodarczą na rachunku rozliczeniowym. Umowa nie zawiera również wskazówek co do wysokości sum i terminów wpływu środków na rachunek rozliczenowy. Ustala ona tylko zobowiązanie organizacji gospodarczej, że wszelkie wpływy pieniężne i rozdysponowanie pieniędzy będzie ta ostatnia przeprowadzała przez rachunek rozliczeniowy.

Wspomniane wyżej umowy rozliczeniowe zawierane są pomiędzy właścicielem rachunku, a innymi organizacjami socjalistycznymi, które są z nim związane pod względem gospodarczym i prawnym w procesie wykonywania planu; organizacje te są jego dostawcami i odbiorcami, zleceniodawcami i wykonawcami; korzystają one z jego usług albo wyświadczają mu usługi. Umowy rozliczeniowe zawiera się w związku i celem wykonania zawartych pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem umów o dostawę, o wykonawstwo, przewozy i t.d. (albo o wykonanie innych istniejących między nimi zobowiązań). Umowy te określają, jakie czynności rozliczeniowe muszą być dokonane przez strony celem uregulowania zobowiązań, lub spłacenia długu, otrzymania lub wpłacenia pieniędzy.

Wynikiem prawnym wymienionych umów rozliczeniowych jest przekazanie pieniędzy.

Jednakże umowy rozliczeniowe nie są same przez się wystarczającą do tego podstawą. Zapłacenie lub odbiór pieniędzy następuje na mocy istniejącego pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem umownego (lub innego) zobowiązania dostawy towarów, wykonania robót, usług i t.p. To właśnie zobowiązanie, nie zaś ta lub inna umowa rozliczeniowa jest podstawą przejścia sum pieniężnych od jednej organizacji socjalistycznej do innej. Umowy rozliczeniowe są więc umowami pomocniczymi. Są one również umowami przyczynowymi (kauzalnymi), ponieważ ustawa uzależnia ich ważność całkowicie od przyczyny ich zawarcia.x) Odpowiednio do przyczynowego charakteru umów rozliczeniowych przepisy bankowe wymagają, by przy zawieraniu tych umów wskazywano podstawę, na której organizacja gospodarcza wymaga zapłacenia pieniędzy przez dłużnika albo poleca zapłacić pieniądze wierzycielowi.xx)

Umowy rozliczeniowe posiadającej rachunek organizacji gospodarczej z osobami trzecimi wykonuje się za pośrednictwem banku i pod jego kontrolą na mocy ustawy i wykonania umowy rachunku rozliczeniowego. Dlatego umowy te kojarzą się i przeplatają z czynnościami rozliczeniowymi pomiędzy posiadaczem rachunku a bankiem i stwarzają, zmieniają lub rozwiązują cywilne stosunki prawne zarówno między posiadaczem rachunku a osobami trzecimi, jak między nim a bankiem.

Jeżeli podstawą prawną zawierania umów rozliczeniowych pomiędzy posiadaczem rachunku rozliczeniowego a osobami trzecimi są zawarte przez nie umowy o dostawy, o wykonawstwo, przewozy i t.d., to podstawą prawną i warunkiem zawarcia wymienio-

---

x) Należy mieć na względzie, że w rozliczeniach pomiędzy socjalistycznymi organizacjami weksel nie ma zastosowania, czeki zaś stosuje się tylko w postaci czeków rozrachunkowych, czeków pochodzących z tak zwanych limitowanych książeczek i czeków akceptowanych. Obowiązujący tryb rozliczeń drogą zastosowania tych rodzai czeków uniemożliwia praktycznie zastosowanie art.31 ustawy czekowej, który to artykuł ustala tak zwaną abstrakcyjność procesualną czeku (patrz np.rozdz.III części II i część III Instrukcji Banku Państwa Nr 7 z dnia 11 sierpnia 1945 r.).

xx) Patrz np.art.art.5,6,11,67-69, 256-257, 262, 341-342, 373 i inne Instrukcje Banku Państwa Nr 7 z dn.11 sierpnia 1945 r. Patrz także przepisy o grzywnach za pogwałcenie przepisów o obrocie dokumentów, zatwierdzone przez KLF ZSRR dn. 3 maja 1936 r. Zbiór praw finansowo-gospodarczych, 1936 r. Nr 14, art.8.

BANK INWESTYCYJNY

DO UŻYTKU SŁUŻBOWEGO

ZAGADNIENIA INWESTYCYJNE

w świetle

prasy i literatury ekonomicznej zagranicą

WARSZAWA

ROK VI 1951 Nr 2

nych umów kredytowych i rozliczeniowych pomiędzy posiadaczem rachunku a bankiem jest zawarta przez nich umowa rachunku rozliczeniowego.

Scharakteryzowane wyżej umowy rozliczeniowe i inne umowy pieniężne wypełniają konkretną treścią umowę rachunku rozliczeniowego. Są one jakby umowami wykonawczymi tej umowy. Znaczenie ich dla umowy rachunku rozliczeniowego jest tak istotne, że jak mówiło się wyżej, niewykonanie ich w określonym odcinku czasu pociąga za sobą rozwiązanie umowy i zamknięcie rachunku rozliczeniowego.

Jak wskazaliśmy wyżej, na rachunek rozliczeniowy w Banku Państwa wpływają wszystkie środki pieniężne organizacji gospodarczej, zarówno jej własne jak udzielone jej przez bank w formie kredytu. Środki pieniężne, trzymane na rachunku rozliczeniowym, są do dyspozycji jego posiadacza. Obwieszczenie RKL ZSRR i CK WKP(b) z dn. 21 października 1931 r. o nowych zarządzeniach w sprawie wprowadzenia rozrachunku gospodarczego podkreślało szczególnie, że z chwilą likwidacji jedynego rachunku bieżącego (kontokorentowego) i otwarcia dla organizacji gospodarczych rachunków rozliczeniowych "powstaje dla organizacyj gospodarczych niezbędna możliwość swobodnego manewrowania własnymi środkami obrotowymi w granicach planów i umów".x)

Obowiązująca obecnie Instrukcja Banku Państwa o rachunkach rozliczeniowych (bieżących) ustala, że "w granicach środków, posiadanych na rachunku rozliczeniowym lub bieżącym (czyli/saldа czynnego tego rachunku w banku) i w przypadkach, gdy nie ma roszczeń, zaspakajanych w trybie przymusowym, placówki Banku Państwa mają obowiązek wykonywania wszystkich zleceń posiadacza rachunku". Bank Państwa nie wykonuje jedynie zleceń przelewu zaliczek (prócz przypadków, przewidzianych w prawie) i pokrywania wydatków inwestycyjnych.

Nawet w przypadkach istnienia roszczeń, zaspakajanych w trybie przymusowym, ustawa umożliwia organizacji gospodarczej, posiadającej rachunek, otrzymanie na nieodzowne potrzeby pewnej części sum, które wpłynęły na jej rachunek rozliczeniowy xx).

---

x) Zbiór Ustaw ZSRR, 1931, Nr 64, poz.419.

xx) Patrz art.art.11, 12 i 16 Instrukcji Banku Państwa z dn. 2.IV.1945.

Tak więc organizacja gospodarcza, posiadająca rachunek rozliczeniowy, ma bezsporne prawo dysponowania - w ramach określonych ustawodawczo - środkami, znajdującymi się na tym rachunku. Więcej nawet - wypłaty czy spisania z rachunku rozliczeniowego mogą nastąpić tylko na zlecenie posiadacza rachunku albo za jego zgodą. Wyjątki od tego przepisu dopuszczalne są tylko w przypadkach, wyraźnie przewidzianych w ustawach.x)

Klient dysponuje sumami z rachunku rozliczeniowego drogą podnoszenia gotowki i dokonywania rożnych czynności rozliczeniowych.

Odpowiednikiem tych uprawnień organizacji gospodarczej, posiadającej rachunek rozliczeniowy, jest obowiązek banku wykonywania legalnych dyspozycji posiadacza rachunku, wypłacania mu niezwłocznie pieniędzy z jego rachunku it.d.

---

x) Spisanie sum z rachunku rozliczeniowego bez zgody jego właściciela może nastąpić w szczególności:

a) na podstawie dyrektyw właściwego dla danej organizacji ministerstwa lub jego centralnego zarządu, polecających przelew sum, ktore przypadają w myśl zatwierdzonego planu z odpisów amortyzacyjnych, potrąceń z zyskow, redystrybucji środków obrotowych (patrz Zbior Ustaw ZSRR, r.1936, Nr 43, poz.361 i Zbior Rozporządzeń ZSRR, r.1939, Nr 4, poz.17);

b) na podstawie zarządzeń organow finansowych, opartych na mocy ustawy o trybie ściągania podatkow/płatności z tytułów niepodatkowych;

c) z tytułu wezwań płatniczych i rachunków niektorych organizacyj, regulowanych w trybie bezakceptowym.

Ponieważ na rachunku rozliczeniowym skupiają się wszystkie środki pieniężne organizacji gospodarczej, przeto stanowi on głowne źródło zaspokojenia roszczeń wierzycieli i z tego to rachunku sięga się przymusowo długi organizacji gospodarczej na podstawie dokumentów wykonawczych (decyzje arbitrażu, tytuły wykonawcze, notarialne klauzule wykonalności i t.d.).

Sumy, posiadane przez organizację gospodarczą na rachunku rozliczeniowym, mogą być zajęte tylko z tytułu zadłużenia, wynikającego z jego działalności eksploatacyjnej i z innych tytułów, procz inwestycji (Zbior Ustaw ZSRR, Nr 36, poz.216).

Natomiast bank ma prawo użytkowania pieniędzy, wpływających na rachunek rozliczeniowy, do chwili zapotrzebowania ich przez posiadacza rachunku.

Do kogo więc należą pieniądze, trzymane na rachunku rozliczeniowym? Czy należą one do Banku Państwa, ktory jest dłużnikiem organizacji gospodarczej z tytułu bezterminowej pożyczki, czy też do organizacji gospodarczej, bank zaś występuje w charakterze ich przechowawcy, ktorego obowiązkiem jest zwrocenie organizacji gospodarczej tej samej sumy na każde żądanie, i ktory korzysta z niej do chwili takiego zażądania.

Sprawa natury prawnej wkładu pieniężnego w instytucji kredytowej jest w naszej literaturze sporną. Większość autorow kwalifikuje umowę wkładu pieniężnego jako odmianę pożyczki, przy ktorej dłużnikiem jest bank, a wierzycielem deponent. Pieniądze, włożone w charakterze wkładu pieniężnego, przechodzą na własność banku, ktory dysponuje nimi według swego uznania. Pożyczkodawca zaś nabywa obligacyjną wierzytelność w stosunku do banku w wysokości pożyczonej sumy. Bank wykonywa zobowiązanie zwrotu wypożyczonej sumy niezwłocznie w przypadku wkładu bezterminowego i w ustalonym terminie przy wkładzie terminowym x).

Inni autorzy traktują terminowy wkład pieniężny jako czysty typ umowy pożyczki. Natomiast wkład bezterminowy, do ktorego nie można zastosować art.111 Kodeksu Cywilnego, autorzy ci traktują jako umowę sui generis, zbliżoną i do pożyczki i do depozytu w szczegolnej jego postaci, mianowicie w formie t.zw.depozytu nieprawidłowego. xx) Czasem zaś wkład bezterminowy traktowano wprost jako depozyt nieprawidłowy. xxx)

---

x) Patrz np.:"Graždanskoje prawo", podręcznik dla wyższych szkoł prawniczych, cz.II, M.1938, str.368; "Finansowoje prawo", podręcznik dla instytutow prawniczych, M.1946, str.265; L.Eljasson, Diengi, banki i bankowskije operacji, M. 1926, str.63; S.N.Landkof, Torgowyje sdiełki. Teoria i praktika, Charkow 1929, str.260-261.

xx) Patrz: "Graždanskoje prawo", pod redakcją M.M.Agarkowa i D.M.Genkina, t.II, M.1944, str.159-160.

xxx) Patrz M.M.Agarkow, Osnowy bankowowo prawa, M.1929, str.49-51.

Wreszcie w zastosowaniu do środkow pieniężnych kołchozów N.D.Kazancew twierdzi, że w myśl art.12 Statutu spółdzielni rolniczej "Kołchoz składa swą wolną gotówkę państwu nie w charakterze pożyczki, lecz na przechowanie."

Kołchoz jednak, oddając gotowkę na przechowanie do banku, nie przestaje być jej właścicielem . . . . . x); ze środków kołchozów, zdeponowanych w banku, można korzystać i korzysta się z nich w interesie gospodarki narodowej jako całości do tej chwili, gdy właściciel pieniędzy - kołchoz - zażąda ich zwrotu w ustalonym trybie".

Niestety N.D.Kazancew poprzestał na przytoczonych wyżej zwięzłych twierdzeniach. nie odpowiadając na pytanie, co mianowicie jest według niego w tym przypadku przedmiotem prawa własności kołchozu. A jednak odpowiedź na to pytanie jest tym bardziej konieczna, że N.D.Kazancew mowi o prawie własności "w wąskim znaczeniu", jako o prawie rzeczowym.

Celem wyjaśnienia prawnego charakteru stosunków, powstających pomiędzy stronami na podstawie umowy rachunku rozliczeniowego w związku z tym, że gotowka kołchozu wpływa na rachunek do banku, należy zdać sobie sprawę z tych celow polityki gospodarczej, na ktore przydzielono organizacjom gospodarczym własne środki obrotowe. Instytucja prawna rachunku rozliczeniowego jest organicznie związana z tym niezmiernie doniosłym środkiem wprowadzenia w życie zasad rozrachunku gospodarczego. Przydzielenie organizacjom gospodarczym własnych środków obrotowych i ustalenie celowego przeznaczenia kredytu bankowego, jego terminowości i zwrotnego charakteru skończyło z brakiem indywidualizacji w zakresie gospodarowania środkami własnymi i pożyczonymi (bankowymi).

. . . . . . "Istnienie samych tylko rachunków bieżących (kontokorentowych) było wyrazem traktowania w czambuł środków własnych i pożyczonych" xx). Rachunek rozliczeniowy wpro-

---

x) N.D.Kazancew. Prawo kołchoznoj sobstwiennosti, M.1949, str.61.

xx) Patrz wymienione wyżej obwieszczenie CK WKP(b) i RKL ZSRR w sprawie nowych zarządzeń dotyczących wpojenia zasad rozrachunku gospodarczego. Zbior Ustaw ZSRR, 1931 r., Nr 64, str.419.

wadzono w tym celu, by skończyć z tą dezindywidualizacją. Rachunek rozliczeniowy i rachunki pożyczkowe są wyrazem różnicy reżymu w posługiwaniu się "własnymi" i pożyczonymi środkami.

Stosunki kredytowe pomiędzy bankiem a klientem znajdują swój wyraz w rachunkach pożyczek terminowych albo w specjalnych rachunkach pożyczek i przybierają formę prawną umowy pożyczki na określone cele. Rachunek rozliczeniowy wyraża innego rodzaju stosunki pomiędzy klientem a bankiem, które odpowiednio wymagają innej formy prawnej.

Rachunki rozliczeniowe bank otwiera organizacjom gospodarczym "dla ich własnych środków". Sumy, wpływające na rachunek rozliczeniowy, należą do organizacji gospodarczej. Nie wypożycza ich ona bankowi, nie lokuje ich w jego gospodarkę, lecz przechowuje je w banku w tym celu, by mieć je zawsze do swej dyspozycji celem pokrycia wydatków i spłaty zobowiązań.

Statut Banku Państwa stanowi, że państwowe, spółdzielcze i społeczne przedsiębiorstwa, organizacje i instytucje przechowywać muszą swoje środki pieniężne w Banku Państwa, że rachunki rozliczeniowe Bank Państwa otwiera celem przechowywania tych środków i przeprowadzania rozliczeń pomiędzy socjalistycznymi organizacjami.

Oczywiście przechowuje się w banku określoną sumę pieniędzy, należącą do organizacji gospodarczej, nie zaś określone znaki pieniężne. Przy systemie rozliczeń bezgotówkowych w państwie socjalistycznym byłoby nawet niemożliwe stwierdzenie, które konkretne znaki pieniężne wpłynęły na dany rachunek rozliczeniowy.

Interes organizacji gospodarczej, posiadającej rachunek rozliczeniowy, polega bynajmniej nie na tym, by pozostać "właścicielem" określonych znaków pieniężnych, (znaki te stają się własnością Banku), lecz na tym, by mieć do swej dyspozycji określoną sumę pieniężną.

Zagadnienie, kto jest "właścicielem" sum, wpłaconych przez klienta do Banku Państwa celem ulokowania ich na rachunku rozliczeniowym, powstawało już w naszej praktyce sądowej. Bardzo ciekawa jest z tego punktu widzenia sprawa, dotycząca powództwa Państwowego Akademickiego Teatru Wielkiego przeciwko Tulskiemu oddzia-

łowi Banku Państwa[x] o sumę 7000 rb., wpłaconą przez Dom Wypoczynkowy im.Polenowa do Taruskiego oddziału Banku Państwa na rachunek rozliczeniowy teatru. Przyczyną tego procesu była odmowa wypłacenia tej sumy przez Taruski Oddział Banku Państwa, ograbiony przez niemieckich okupantow faszystowskich.

Tulski sąd okręgowy uznał roszczenie teatru. Kolegium sądowe do spraw cywilnych sądu Najwyższego RSFRR skasowało ten wyrok, opierając się na tym, że "Bank Państwa ZSRR nie może ponosić odpowiedzialności za ograbienie Taruskiego oddziału przez wojska nieprzyjacielskie i za zabranie przez nie przechowywanej w kasie ogniotrwałej sumy rb.7000, ponieważ bank zastosował ze swej strony wszelkie możliwe w danych warunkach środki ku zapewnieniu bezpieczeństwa złożonej sumy".

Tak więc kolegium sądowe wychodziło z założenia, że teatr był "właścicielem" konkretnej kwoty pieniężnej, przechowywanej w Banku Państwa. Kolegium do spraw cywilnych Sądu Najwyższego ZSRR, które rozpatrywało tą sprawę w trybie nadzoru, zajęła inne stanowisko. Orzekło ono, że "właścicielem" pieniędzy, które wpłynęły na rachunek rozliczeniowy, staje się Bank Państwa ZSRR, posiadacz zaś rachunku rozliczeniowego jest wierzycielem Banku Państwa z tytułu zobowiązania pieniężnego. Kolegium uznało, że kwestia, czy zrabowana została ta właśnie konkretna suma, którą złożył do Taruskiego oddziału Banku Państwa Dom Wypoczynkowy im. Polenowa, nie ma znaczenia przy rozstrzyganiu sporu, ponieważ "wpłacane przez klientelę znaki pieniężne bank dezindywidualizuje, posługując się nimi do uiszczania innych swych zobowiązań".

Dlatego fakt zrabowania skarbców Taruskiego oddziału Banku Państwa przez wojska niemiecko-faszystowskie nie mógł sam przez się oddziałać na zobowiązanie Banku Państwa ZSRR wobec teatru, jako właściciela rachunku rozliczeniowego, ponieważ Bank Państwa przyjął pieniądze na rachunek rozliczeniowy.

Opierając się na tych wywodach, Kolegium Sądowe do spraw cywilnych Sądu Najwyższego ZSRR uchyliło orzeczenie Kolegium do Spraw Cywilnych Sądu Najwyższego RSFRR, utrzymało w mocy orzeczenie Tulskiego Sądu Okręgowego.

---

x) Patrz "Sbornik postanowlenij plenuma i opriedielenij Kollegij Wierchownego suda Sojuza SSR, r.1944, i.1945 str.242.

Jak zaznaczyliśmy wyżej, nasza literatura cywilistyczna kwalifikowała tego rodzaju stosunki pomiędzy Bankiem a jego klientem bądź jako stosunki pożyczki, bądź jako stosunki depozytu nieprawidłowego, przy którym przechowawca staje się właścicielem oddanych mu na przechowanie i zdezindywidualizowanych rzeczy, lecz ciąży na nim obowiązek zwrotu deponentowi równej ilości rzeczy, posiadających te same cechy gatunkowe, bądź wreszcie - jako stosunki zbliżone zarówno do pożyczki jak i do nieprawidłowego depozytu.

Nie widzimy jednak powodu wciskania za wszelką cenę stosunków pomiędzy Bankiem a posiadaczem rachunku rozliczeniowego, powstających z tytułu przechowywania na tym rachunku pieniędzy, w ramy umowy pożyczki albo umowy depozytu nieprawidłowego (której zresztą nasze ustawodawstwo w ogóle nie reguluje). Takie kwalifikowanie tych stosunków nie uwydatnia ich cech specyficznych, lecz je zamazuje.

Bank występuje wszakże w stosunkach, wynikających z rachunku rozliczeniowego, nie tylko jako "przechowawca" pieniędzy danej organizacji i jako jej "kasjer". Na mocy przepisów prawa i zawartej umowy Bank Państwa ma prawo do użytkowania i użytkuje faktycznie, złożone na rachunek rozliczeniowy pieniądze organizacji gospodarczej, w interesie gospodarki narodowej i z tego tytułu dolicza i wypłaca organizacji gospodarczej procenty. Bank, wykonując dyspozycje posiadacza rachunku rozliczeniowego, kontroluje zgodność tych dyspozycji z prawem, należyte wykorzystanie przez daną organizację gospodarczą nie tylko środków pożyczonych, lecz i własnych, a wreszcie - kontroluje całą działalność organizacji gospodarczej, do której należy rachunek.

Jest zupełnie oczywiste, że stosunki pomiędzy Bankiem Państwa a właścicielem rachunku rozliczeniowego, powstające z tytułu przechowywania na nim pieniędzy organizacji gospodarczej, są stosunkami specyficznymi, powstającymi wskutek różnicy w traktowaniu własnych i wypożyczonych środków organizacji gospodarczych oraz wskutek roli Banku Państwa, jako organizacji rozliczeniowej gospodarki socjalistycznej i jako źródła jej krótkoterminowego kredytu, a także jako organu, pełniącego kontrolę wydatkowania środków zgodnie z ich przeznaczeniem,

oraz przestrzegania zasad rozrachunku gospodarczego i dyscypliny płatniczej.

Jak widać z powyższego, obie strony, zawierające umowę rachunku rozliczeniowego, obarczone są z tego tytułu pewnymi zobowiązaniami i nabywają pewne uprawnienia, występując wobec siebie jako dłużnik i wierzyciel. Tak więc umowę rachunku rozliczeniowego zaliczamy do rzędu umów dwustronnych.

x x
x

Bank Państwa, wykonując zlecenia właściciela rachunku, działa nie tylko jako strona umowy, lecz pełni również finansową kontrolę wykonania planów produkcji i obrotu towarów, planów finansowych, planów akumulacji, czyli występuje jednocześnie i jako osoba prawna, uczestnicząca w obrocie cywilnym, i jako organ administracji państwowej[x].

Jako uczestnik obrotu cywilnego, jako strona w umowie rachunku rozliczeniowego, Bank Państwa wykonuje swe zobowiązania umowne i ponosi za ich wykonanie określoną odpowiedzialność majątkową. Jednocześnie Bank Państwa, jako strona zawartej umowy i jako organ administracji państwowej, pełni w ustalonych przez prawo ramach funkcje kontroli działalności gospodarczej organizacji, która jest posiadaczem rachunku rozliczeniowego, czyli kontroli legalności wydatkowania przez nią środków, pochodzących z rachunku rozliczeniowego, oraz legalności jej czynności rozliczeniowych.

Instrukcje Banku Państwa w sprawie rachunków rozliczeniowych i form rozliczeń pomiędzy socjalistycznymi organizacjami zawierają szereg przepisów, mających na celu ułatwienie i zapewnienie tej kontroli ze strony banku. Właściciel rachunku rozliczeniowego, dając bankowi zlecenie przelania sum z tego rachunku lub żądając wypłaty gotówki (w szczególności

---

x) Patrz R.O.Chalfina, "Prawowoje położenije Gosudarstwiennogo Banka SSRR", "Izwiestija Akademii Nauk SSSR", Otdielenije ekonomiki i prawa, r.1947 r. Nr 1, str.3-15.

drogą wystawienia czeku), ma obowiązek podać przeznaczenie tych sum. W braku takiej adnotacji Bank Państwa nie przyjmuje do wykonania dyspozycji właściciela rachunku[x].

Przy zawieraniu umów rozliczeniowych właściciel rachunku rozliczeniowego musi również wskazać podstawę ich zawarcia, umotywować, dlaczego żąda wypłacenia pieniędzy od swego dłużnika albo zleca bankowi wypłacenie pieniędzy swemu wierzycielowi; bank zaś musi sprawdzać podstawę umów rozliczeniowych[xx].

Wobec bezgotówkowego trybu rozliczeń między organizacjami socjalistycznymi prawo otrzymania z rachunku rozliczeniowego gotówki ograniczają przepisy w sprawie wypłaty gotówki z kas Banku Państwa, ustalone drogą ustawodawczą[xxx]. Bank ma obowiązek kontroli ścisłego przestrzegania tych przepisów.

Bankowi nie wolno pozwalać na wypłatę z rachunku rozliczeniowego sum, przeznaczonych na udzielenie kredytu handlowego przez daną organizację gospodarczą innej (a w szczególności na wypłatę zaliczek, prócz tych przypadków, gdy są one dozwolone) i na wykorzystanie środków eksploatacyjnych do celów inwestycyjnych.

Tak więc jedną z charakterystycznych cech umowy rachunku rozliczeniowego jest zespolenie elementów cywilno-prawnych i finansowo-prawnych (administracyjno-prawnych) w stosunkach wzajemnych pomiędzy bankiem a organizacją gospodarczą, która jest posiadaczem rachunku. Sytuację stron w umowie określa nie tylko zasada ich faktycznej równości, ale i posiadanie przez jedną z nich uprawnień administracyjnych, które rozciągają się i na drugą stronę.

---

x) Patrz p.10 Instrukcji Banku Państwa w sprawie rachunków rozliczeniowych (bieżących).

xx) Patrz n.p. art.art.5,6,10,11,67-69,256-257,262,341-342,373, 492,562,619-625 i załączniki Nr Nr 1,20,21,25,27-30 do Instrukcji Banku Państwa Nr 7 z dnia 11.VIII.1946 r. Patrz także przepisy o karach pieniężnych za pogwałcenie przepisów w sprawie obrotu dokumentów.

xxx) Patrz np. uchwały RKL ZSRR z dnia 15.VIII.1939 r. o trybie kontroli wydatkowania funduszów płac w organizacjach budżetowych i opartych na rozrachunku gospodarczym oraz w przedsiębiorstwach przemysłowych (Zbiór Uchwał ZSRR r.1939 Nr 49, art.art.395 i 396).

Połączenie elementów cywilno-prawnych i administracyjno-prawnych w stosunkach wzajemnych stron z tytułu umowy rachunku rozliczeniowego, właściwe również i niektórym innym umowom radzieckiego prawa cywilnego i kołchozowego (są to np. liczne umowy o dostawę umowy pomiędzy sieciami energetycznymi a elektrowniami przemysłowymi i komunalnymi, umowy między ośrodkami maszynowo-traktorowymi a kołchozami i t.p.) powoduje przy analizie konkretnych stosunków prawnych konieczność wyjaśnienia, w których przypadkach Bank Państwa występuje w stosunku do właściciela rachunku rozliczeniowego jako kontrahent, a w których - jako organ administracji państwowej.x)

Wobec połączenia we wzajemnych stosunkach banku i organizacji gospodarczych elementów prawa cywilnego i prawa finansowego, gwarancją wykonania zobowiązań wynikających z umów rachunku rozliczeniowego są dwojakiego rodzaju sankcje. Po pierwsze, strony ponoszą z tytułu umowy odpowiedzialność majątkową za niewłaściwe wykonanie tych zobowiązań.

Bank Państwa ma obowiązek wynagrodzenia klientowi szkód jeżeli z winy banku pieniądze z rachunku rozliczeniowego zostaną niewłaściwie wypłacone, albo niewłaściwie zaksięduje się je na tym rachunku. W tych przypadkach Bank Państwa ponosi odpowiedzialność w granicach sum niewłaściwie wypłaconych albo niewłaściwie zaliczonych na dany rachunek rozliczeniowy. Instrukcja Banku Państwa w sprawie rachunków rozliczeniowych (bieżących) opiera się na zasadzie domniemania winy właściciela rachunku, jeżeli niewłaściwe wyksięgowanie wykonano na podstawie dokumentu (czeku, wezwania płatniczego i t.d.) o sfałszowanym podpisie albo sfałszowanej treści; winę banku w tym przypadku musi udowodnić właściciel rachunku (art.25); w zakresie innych przekroczeń odpowiedzialność Banku Państwa ogranicza się do kar porządkowych ustalonych w przepisach o karach po-

---

x) Podręcznik prawa finansowego dla uczelni prawniczych ("Prawo finansowe" 1946 str.317-318) uznaje za stosunki prawa finansowego wszelkie stosunki, które powstały w związku z pełnieniem przez bank kontrolnych funkcyj. Nie odpowiada to rzeczywistej treści stosunków między stronami wynikających z umowy rachunku rozliczeniowego, które to stosunki charakteryzuje właśnie połączenie elementów prawa cywilnego i finansowego, m.in. również w zakresie funkcji kontrolnych. Bank pełni te funkcje zarówno jako organ administracyjny jak i kontrahent z umowy rachunku rozliczeniowego. Organizacja gospodarcza również kontroluje "przy pomocy rubla" działalność Banku Państwa, jako swego kontrahentu, jako strony zawartej umowy rachunku rozliczeniowego.

rządkowych za naruszenie przepisów o obiegu dokumentów.

Właściciel rachunku ma również obowiązek odszkodowania banku za straty spowodowane przez naruszenie umowy.

W przypadku przelewu na dany rachunek nie należącej jego właścicielowi sumy właściciel ten ma obowiązek zawiadomienia o tym banku w ustalonym terminie. Za niedotrzymanie terminu właściciel rachunku płaci bankowi grzywnę w wysokości 0,2 % dziennie za każdy dzień zwłoki[x], strona winna naruszenia przepisów płaci drugiej stronie ustaloną karę również za naruszenie innych przepisów prowadzenia rachunku rozliczeniowego i przepisów co do zawierania umów rozliczeniowych.

Praktyka sądowa stoi na stanowisku, że odpowiedzialność majątkowa banku za wykonanie przezeń zobowiązań z tytułu rachunku rozliczeniowego, jak również za wykonanie innych operacyj bankowych określają przede wszystkim specjalne normy dotyczące tej odpowiedzialności, a w szczególności wydane przez KLF ZSRR z dnia 5 maja 1936 r. Przepisy o karach porządkowych za naruszenie przepisów o obrocie dokumentów. W tych tylko przypadkach, gdy takie normy specjalne nie przewidują odpowiedzialności majątkowej banku za to lub inne przekroczenie, określa się tę odpowiedzialność na podstawie ogólnych przepisów kodeksów cywilnych republik związkowych. Tak więc praktyka sądowa wychodzi z założenia, że bank nie ma obowiązku wynagradzania szkód właściciela rachunku rozliczeniowego w kwocie wyższej, niż suma kary ustalonej według norm specjalnych.[xx]

Bank Państwa, działając jako organ administracji państwowej uprawniony jest do stosowania wobec właściciela rachunku

---

x) Patrz przepisy o karach porządkowych za naruszenie przepisów o obrocie dokumentów (Położenije o sztrafach za narusze-nije prawił dokumentooborota).

xx) Patrz orzeczenia kolegium Sądowego do spraw cywilnych Sądu Najwyższego ZSRR w sprawie powództwa Gruztorgstroilesu przeciwna Tbilisskiemu oddziałowi Państwa ZSRR, "Zbiór uchwał plenum i orzeczeń kolegiów Sądu Najwyższego ZSRR, r.1945", Moskwa 1948, str.213-214, w sprawie powództwa ośrodka międzyrejonowego Obłpotrebssojuza przeciwko oddziałowi Banku Państwa; "Sudiebnaja praktika Wierchownogo suda SSSR, r.1950, nr 3, poz.41.

rozliczeniowego szeregu rygorów o innym charakterze. Może on np. zastosować t.zw. reżym odpowiedzialnego przechowywania niezapłaconych żądunków, jeżeli właściciel rachunku rozliczeniowego wykracza przeciwko ustalonym trybie zawierania i wykonywania za pośrednictwem tego rachunku umów (nie reguluje zaakceptowanych wezwań płatniczych);[x] może ograniczyć wypłatę gotówki organizacji gospodarczej na niecodzowne potrzeby poza ustaloną kolejnością w przypadku zajęcia rachunku;[xx] może przedstawić właściwym organizacjom sprawę niedokładności w pracy właściciela rachunku rozliczeniowego, jeżeli właściciel ten nie przestrzega obowiązku wpłacania pieniędzy na rachunek rozliczeniowy, ani nie reguluje z niego swych płatności, albo dopuszcza się innych przekroczeń reguł prowadzenia rachunków rozliczeniowych i operacyj rozliczeniowych.

W ten sposób poznajemy jeszcze jedną funkcję umowy rachunku rozliczeniowego: tworzy ona konieczne przesłanki i warunki dla codziennego i wszechstronnego kontrolowania przez Bank Państwa całej działalności finansowej organizacji gospodarczych, a w szczególności ich operacyj rozliczeniowych; jest ona ponadto podstawą prawną kontrolowania przez organizacje gospodarcze działalności i punktualności działań Banku Państwa przy wykonywaniu ich zleceń.

Rozwiązanie umowy i zamknięcie rachunku rozliczeniowego nastąpić może na podstawie oświadczenia każdej ze stron, lecz tylko w razie powstania pewnych faktów natury prawnej. Faktami tymi są: a) utrącenie przez organizację gospodarczą tych cech (wskazanych wyżej), przy których istnieniu bank ma obowiązek otwarcia dla niej rachunku rozliczeniowego; b) rozwiązanie organizacji z likwidacją jej spraw i majątku lub bez tej likwidacji (w przypadku, gdy następuje reorganizacja, t.j. połączenie, podział, przyłączenie do innej organizacji gospodarczej); c) długotrwałe niewykonywanie operacyj kredytowych i rozliczeniowych opartych na umowie rachunku rozliczeniowego,

x) Patrz Uchwałę RKL ZSRR z dn. 4 czerwca 1936 r., Zbiór ustaw ZSRR, r.1936, Nr 31, poz. 276, a także art. 54 i nast. Instrukcji Banku Państwa Nr 7 z dn. 11.VIII.1945 r.

xx) Patrz Zbiór rozporządzeń ZSRR 1930 r. art. 47.

czego wyrazem jest fakt, że w ciągu trzech miesięcy nie ma na tym rachunku żadnego ruchu, albo nie ma na nim pieniędzy właściciela ("nie ma salda"). Stąd wynika, że umowa rachunku rozliczeniowego wygasa, jeżeli odpadają warunki, przy których istnieniu obowiązują jej zawarcie, a także w przypadku długotrwałego niewykonywania zakładanych przez tę umowę operacji kredytowych i rozliczeniowych.x)

x x

Scharakteryzowane tu szczególne cechy prawne umowy rachunku rozliczeniowego, wykazują dostatecznie przekonywająco, że rachunek ten jest samodzielnym typem umowy radzieckiego prawa cywilnego. Istotnym błędem są próby zaliczania tej umowy do kategorii innych umów, jak umowa pożyczki, rachunku bieżącego, zlecenia i t.d., albo też traktowanie jej jako połączenia tych lub innych elementów umów wymienionych wyżej, czyli np. jako "złożonego zespołu szeregu umów elementarnych"xx).

Takie właśnie traktowanie umowy rachunku rozliczeniowego zawiera podręcznik prawa cywilnego dla wyższych uczelni prawniczych (wydanie 1938 r.).

Oczywiście autorzy tego podręcznika, określając umowę rachunku rozliczeniowego jako zespół elementów umowy pożyczki, umowy rachunku bieżącego, umowy zlecenia, mieli na myśli odpowiednie umowy radzieckiego prawa cywilnego. Pomimo to w takim traktowaniu umowy rachunku rozliczeniowego wyraża się niezrozumienie głębokiej swoistości treści i formy nowych instytucji radzieckiego prawa cywilnego powstałych na tle rozwoju i rozkwitu stosunków majątkowych w społeczeństwie socjalistycznym, ujawnia się tendencja ku sprowadzeniu nowych instytucji do już znanych, albo traktowania ich tylko jako nowego skojarzenia tych dawnych.

---

x) Patrz art.36 Instrukcji Banku Państwa z dn.2.IV.1945.

xx) Patrz "Grażdanskoje Prawo", podręcznik dla wyższych uczelni prawniczych, cz.II, Moskwa 1938.

Usiłowaliśmy wyżej wykazać merytoryczną różnicę pomiędzy stosunkami powstającymi z tytułu pożyczki a stosunkami pomiędzy bankami i właścicielem rachunku rozliczeniowego z tytułu wpływających na ten rachunek pomiędzy organizacji gospodarczej. Nie ma też formalnych podstaw, któreby uzasadniały traktowanie umowy rachunku rozliczeniowego jako "odmiany umowy pożyczki". Umowa pożyczki jest umową realną i jednostronną. Umowa rachunku rozliczeniowego należy do umów konsensualnych i dwustronnych. Spłata pożyczki likwiduje działanie umowy pożyczki. Natomiast brak pieniędzy na rachunku klienta nie pociąga za sobą likwidacji umowy rachunku rozliczeniowego.

Nie więcej podstaw mamy do uznania umowy zlecenia jako jednego z "elementów" umowy rachunku rozliczeniowego. Każda ze stron umowy zlecenia może ją zerwać w każdej chwili: zleceniodawca może cofnąć zlecenie, zleceniobiorca może odmówić jego wykonania (art.257 Kodeksu Cywilnego). Rozwiązanie zaś umowy rachunku rozliczeniowego może nastąpić, jak mówiliśmy wyżej, tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie. Na podstawie umowy zlecenia zleceniobiorca zawiera zlecone mu przez zleceniodawcę transakcje z osobami trzecimi. Na podstawie zaś umowy rachunku rozliczeniowego nie tylko bank ma obowiązek wykonania zleceń swego klienta w stosunku do osób trzecich, lecz i klient ma obowiązek zawierania pewnych kategorii operacji z bankiem i z udziałem banku oraz pod jego kontrolą - z osobami trzecimi. Zleceniobiorca wykonując zlecone mu czynności kierować się powinien wskazówkami zleceniodawcy (art.258 Kodeksu Cywilnego). Bank natomiast po otrzymaniu zlecenia właściciela rachunku rozliczeniowego ma obowiązek sprawdzenia - jego zgodności z prawem, a także(w warunkach ustalonych przez ustawy) obowiązek skontrolowania przesłanek i podstaw gospodarczych tego zlecenia. Tak np.przyjmując do inkasa wezwanie płatnicze właściciela rachunku, którym jest dostawca, bank kontroluje, czy wezwanie to zawiera powołanie się na numery i daty dokumentów transportowych, może zażądać złożenia sobie tych dokumentów a nawet może skontrolować na miejscu "towarowy charakter" złożonych do inkasa dokumentów płatniczych oraz prawdziwość zawartych w nich danych. Bank kontroluje uzasadnienie całkowitej lub częściowej odmowy akceptu wezwania płatniczego, może zażądać dokumentów uzasadniających

dyspozycja przelewowe danej sumy i t.d. Można przytoczyć również i inne rozważania potwierdzające sztuczność prób usiłujących "wcisnąć" stosunki między stronami z tytułu umowy rachunku rozliczeniowego w zwykłe ramy umowy zlecenia.

Nie można również twierdzić, że "prototypem" umowy rachunku rozliczeniowego jest umowa rachunku bieżącego.x) Jedną z istotnych cech umowy rachunku bieżącego, objętych samą jego definicją prawną, jest wzajemność księgowanych na jedynym rachunku bieżącym roszczeń.xx) Nie ma tej cechy umowa rachunku rozliczeniowego. Na rachunku rozliczeniowym ewidencjonuje się roszczenia klienta w stosunku do banku oraz sumy wypłacone przez bank klientowi na jego zlecenie. Sumy te nie wyrażają jednak roszczeń banku w stosunku do właściciela rachunku rozliczeniowego,xxx) roszczenia te wykazuje się na rachunkach pożyczek.

Umowa rachunku bieżącego zakłada, że przy zamknięciu rachunku każda z umawiających się stron okazać się dłużnikiem. Natomiast właściciel rachunku rozliczeniowego z samego prawa nie może być dłużnikiem banku z tego tytułu, gdyż saldo rachunku rozliczeniowego może wykazywać tylko figurujące na tym rachunku sumy należące do klienta ("zadłużenie" banku w stosunku do klienta) albo (czasem) brak takich sum (takiego zadłużenia). Zupełnie inny jest również tryb likwidacji umowy rachunku bieżącego i rachunku rozliczeniowego. W zastosowaniu do rachunku rozliczeniowego można mówić tylko o kontokorentowej formie księgowości.xxxx)

---

x) Patrz: "Grażdanskoje prawo" Uczebnik dla juridiczeskich wuzow", t.II M.1938, str.337

xx) Na mocy art.1 uchwały CKW i RKL z dn.23.VII.1930 r. w sprawie umowy o rachunek bieżący, strony wciągają na wspólny rachunek (rachunek bieżący) swe wzajemne roszczenia z tym, że strona, która w chwili zawarcia umowy była dłużnikiem, ma obowiązek spłacenia drugiej powstałej różnicy (saldo) Zbiór Ust. ZSRR, 1930 Nr 38 str.409.

xxx) Patrz M.M.Agarkow "Osnowy bankowskogo prawa, M.1929 str.42. Patrz także "Grażdanskoje prawo" t.II, 1944, str.175.

xxxx) Trzeba zaznaczyć, że zawarta w poprzednich przepisach w sprawie rachunków rozliczeniowych (patrz np.przepisy w sprawie rachunków rozliczeniowych z dn.15.II.1931) uwaga iż rachunek rozliczeniowy otwiera się na podstawie uchwały CKW i RKL ZSRR w sprawie umowy rachunku kontokorentowego, nie istnieje już w obecnie obowiązującej instrukcji Banku Państwa w sprawie rachunków rozliczeniowych (bieżących) z dn.2.IV.1945 r.

Z tego stanu rzeczy wynikają m.in.poważne wnioski natury praktycznej dotyczące terminów przedawnienia w zakresie operacyj rachunku rozliczeniowego. Do operacyj tych nie mają zastosowania ustalone w ustawie o umowie rachunku bieżącego. skrócone terminy przedawienia powództwa o skorygowanie błędów przy ustalaniu salda (opuszczenia powtarzania się i t.d.)x)

Podkreślając swoistość prawną umowy rachunku rozliczeniowego oraz tę jego właściwość, że nie można go sprowadzić do innych umów, albo do kombinacji poszczególnych ich elementów, należy jednocześnie pamiętać co następuje: umowa rachunku rozliczeniowego jest podstawą operacyj rozliczeniowych i innych. Stosunki wynikające z tych operacyj regulują normy, dotyczące nie tylko umowy rachunku rozliczeniowego lecz i innych instytucji prawnych, mających zastosowanie przy zawieraniu wymienionych transakcyj. Tak np. Instrukcja Banku Państwa w sprawie rachunków rozliczeniowych odsyła do "Prawa czekowego" oraz zawiera pewne normy specjalne, dotyczące czeków wystawianych przez właściciela rachunku rozliczeniowego. Praktyka sądowa traktuje przelew bankowy zlecany przez właściciela rachunku jako umowę zlecenia.xx)

Lecz, oczywiście, o wiele większe znaczenie dla regulowania przytoczonych czynności mają specjalne przepisy ich dotyczące, jak np. przepisy o akceptowej formie rozliczeń, akredytowych, przelewach bankowych i t.d. W szeregu przypadków stosunki powstające na podstawie rachunku rozliczeniowego nie mogłyby być bez tych przepisów rozwiązane.

Z.S.

x) Por.art.8 uchw.o umowie rachunku bieżącego (kontokorentu) Zb.Pr.ZSRR 1930 Nr 36 poz.409.

xx) Patrz komentarz Plenum Sądu Najwyższego ZSRR z dn.15.III.193. (Sbornik diejstwujuszczich postanowlenij Plenuma i direktiwnych pisiem Wierchownogo Suda SSSR, 1924-1944, M.1946, str.184).